

ANTALI DÁNIEL GÁBOR

Nyugdíjba vonult az Alkotmány

Az időskorúak és az Alaptörvény

1. Bevezetés

Gyermekkatonák és gyermekprostitúció, élelmezési és vízellátási gondok, közegészségügyi nehézségek, női egyenjogúság, fogyatékkal élők helyzete, határokat átlépő migráció. Mind-mind olyan kérdés, amelynek megoldására az utóbbi évtizedekben komoly lépések történtek, különböző nemzetközi egyezmények születtek annak érdekében, hogy a nők és gyermekek kizsákmányolásának véget vessenek, megállítsák a tömeges éhínségeket, járványokat, javítsák a hátránnyal élők helyzetét és megoldást találjanak a demográfiai problémákra.

Van ugyanakkor egy jelentős, megoldásra váró terület, amely a jogtudományban is méltatlanul háttérbe szorul. Ez pedig az idősek jogi státusza. Nem mondhatjuk, hogy a „probléma” új keletű és bár megbecsültsége mindenképpen növekedett az emberi jogok birodalmában, az időskorúak jogi helyzete még mindig nem érte el a megérdemelt elismerést. Számos egyezmény utal olyan jogokra, amelyek részleges kapcsolatban állnak az idősekkel, de nem létezik olyan átfogó nemzetközi intézmény, amely kifejezett és különleges figyelmet fordítana e csoportra.¹

Mielőtt mélyebb elemzésekbe kezdenék érdemes megvizsgálni kiket is értünk idősek alatt. Az eddigiekben és dolgozatom további részében is következetesen az idősek *terminus*-t használom, azonban megjegyzendő, hogy ezen alanyi körnek ma még nincs egységes elnevezése sem. Az angol nyelvű szakirodalomban „*the aged*”, „*the elderly*”, „*the older persons*”, „*the third age*”, a 80 év feletti személyeknél pedig „*the fourth age*” megjelölés alkalmazandó. Francia nyelvterületen „*personnes âgées*”-ként, spanyolul pedig „*personas mayores*”-ként utalnak az idősekre.² Nyilvánvalóan a vizsgálódást és az összehasonlító elemzést nagyban nehezíti, hogy a különböző nemzetközi szervezetek és nemzetek eltérően húzzák meg azt az életkori határt, amelynek elérését követően időskorúnak tekintenek valakit. Az ENSZ és szakosított szervei a 60. életév betöltésé-

¹ MARTIN, CLAUDIA – RODRIGUEZ-PINZÓN, DIEGO: *The international human rights status of elderly persons*. American University International Law Review, 2003/4, 917. p.

² General Comment 6. – The economic, social and cultural rights of older persons, E/1996/22, [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/482a0aced8049067c12563ed005acf9e?Opendocument (utolsó megtekintés: 2011. október 8.)]

hez kapcsolják e jogi státust, míg az Európai Unió statisztikai hivatala, az Eurostat a 65. életévet veszi alapul. A megnevezések és életkori határok mellett külön problémát okoznak az egyes országok közötti kulturális, vallási különbségek, amelyek sajátos színezetet adnak az időskor fogalmának.

Az időskorúak alkotják jelenleg társadalmunk legdinamikusabban növekvő csoportját, az előrejelzések szerint 2025-re számuk eléri az 1.2 milliárdot, amely kétszerese az ezredfordulóra becsültnek. Helyzetüket súlyosítja, hogy az érintett népesség legalább 70%-a a fejlődő országokban él, ahol a folyamatos előrelépések ellenére is jogaik érvényesülése nem tekinthető maradéktalannak.

Dolgozatom célja rávilágítani az idősek jogai és az Alaptörvény kapcsolatára. Ennek érdekében első helyen azt vizsgálom, hogy hazánk hatályos alkotmánya önállóan nevesíti-e az időseket és jogaikat, másrészt a választól függetlenül, röviden bemutatom, mely alkotmányos joggal, jogokkal áll a legszorosabb kapcsolatban³.

2. Idősek az Alaptörvényben

Magyarország jogrendszere 2011-ben jelentős változásokon ment keresztül, amelyek közül a legfontosabbnak a 2011. április 25.-én kihirdetett és 2012. január 1.-jén hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye (továbbiakban Alaptv.) tekintendő. Az új alapszabály fundamentumaiban követi elődjét, a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényt (továbbiakban Alkotmány). A következőkben szeretném áttekinteni, hogy az időskorúak jogai és az Alaptv. mely rendelkezései között fedezhető fel direkt vagy közvetett kapcsolat.

Ha részletesen összevetjük az Alkotmány és az Alaptv. szövegét, akkor örömteli *novumokra* lehetünk figyelmesek, amelyek nemzetközi viszonylatban is némiképp unikumnak számítanak. Az Alaptv. XV. cikk (5) bekezdése szerint „Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket, és a fogyatékkal élőket.” Ezen kívül a XIX. cikk (4) bekezdésének első fordulatában jelenik meg még kifejezetten az időskorúakra való utalás, amikor a szociális biztonsághoz való jog keretében a társadalombiztosítási rendszer egyik alapelemét szabályozza alkotmányunk.⁴

Az említett jogszabályhelyek alapvetően állami kötelezettségként foglalkoznak az időskorúak státuszával. Azonban, amíg a XV. cikk (5) bekezdése a hátrányos megkülönböztetés tilalma meghosszabbított kezének és az „egyéb helyzet” fogalma jogalkotói értelmezésének tekinthető, addig a XIX. cikk (4) bekezdésének Alaptv.-be foglalását elsősorban az alkotmányozás idején aktuális gazdaság- és társadalompolitikai elképzelések alapozták meg, így elsősorban technikai jellegű normaként funkcionál. Mindezekre tekintettel a következőkben elsősorban a kor szerinti megkülönböztetés tilalmával kívánok foglalkozni.

³ A dolgozat lezárásának a napja 2012. október 5.

⁴ „Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő.”

A társadalmon belüli egyenlőség (igazságosság) gondolata Arisztotelész Nikomachoszi etikája óta jelen van a jogtudományban és a hosszú fejlődés során különböző egyenlőségi irányzatok alakultak ki, amelyek más és más kiindulópontból vizsgálják azt. A hatályos Alaptv. XV. cikk (1) bekezdése a különböző egyenlőségi koncepciók közül az esélyegyenlőség elvét (*equality of opportunity*) tette magáévá, amikor kimondta, hogy „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”

A diszkrimináció tilalmát megfogalmazó szabályok, mint az egyenlőség zálogai ma már minden alkotmány szignifikáns és megkerülhetetlen alkotóelemét képezik. E tilalom egy speciális helyzetű, különleges jog, amely a szabadságjogokkal ellentétben nem a cselekvés egy olyan privát területét jelöli, amelyen belül az egyén állami beavatkozástól mentesen, szabadon cselekedhet, hanem az állami védelmet garantálja a hátrányos megkülönböztetéssel szemben.⁵ A tiltás azonban nem abszolút érvényű, bár az eltérés igazolást kíván: az ésszerűség követelményének megfelelő, objektív alapokon álló megkülönböztetés az, amely alkotmányosan is akceptálható. Gyakran azonban önmagában az ésszerű viszony a jogalkotói cél és az alkalmazott differenciálás között nem elegendő, így erősebb teszt alkalmazására van szükség.⁶

Az Alkotmánybírósághoz intézett különböző beadványokban „közkedvelt” hivatkozási alapot jelentett az Alkotmány 70/A.§-ában foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalma, s így a testület széles körben értelmezhetette a jogegyenlőség elvét. A következőkben a témám szempontjából legjelentősebb megállapításokat kívánom felidézni: „a jogegyenlőség lényege, hogy az állam, mint közhatalom, s mint jogalkotó köteles egyenlő elbánást biztosítani a területén tartózkodó minden személy számára. Ekként tehát noha a jogalkotót a mentességek és kedvezmények megállapításánál is kötik az Alkotmányban meghatározott jogi korlátok, a jogalkotói mérlegelésnél nem a jogi, hanem az egyéb szempontok játsszák a meghatározó szerepet, s ebből eredően az esetleges helytelen, a társadalom érdekeivel ellentétes tartalmú mérlegelés is elsődlegesen politikai felelősséget von maga után.” [61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1991, 280., 281.]

Ezen határozatával a bíróság egy általános egyenlőségi szabályt is bevezetett, amikor deklarálta, hogy „az Alkotmány 70/A.§ (1) bekezdésében foglalt tilalom nemcsak az emberi, illetve az alapvető állampolgári jogokra irányadó, hanem e tilalom – amennyiben a különbségtétel sérti az emberi méltósághoz való jogot – kiterjed az egész jogrendszerre, ideértve azokat a jogokat is, amelyek nem tartoznak az emberi jogok, illetőleg az alapvető állampolgári jogok közé.” [61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1991, 280., 281.] Feltétlenül meg kell jegyezni, hogy az Alaptv. fogalomkészlete ezen alkotmánycikkely vonatkozásában eltér az Alkotmányétól azonban, ha az Alkotmánybíróság eddigi – az új alapnorma hatályba lépését megelőző és azóta eltelt időben képviselt – prece-

⁵ BRAGYOVA ANDRÁS: *Egyenlőség és alkotmány. Az alkotmányos egyenlőségi szabály jelentése és alkalmazása.* In: Lamm Vanda (szerk.): Van és legyen a jogban. Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára. Budapest, 1999. 29–30. pp.

⁶ KOVÁCS KRISZTINA: *Hátrányos megkülönböztetés tilalma.* In: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok.* Budapest, 2008. 368. p.

denskövetését figyelembe vesszük, akkor az emberi méltósághoz való jog jogegyenlőségi jellegére alapozva az „emberi jogok és alapvető állampolgári jogok” formulájának alapvető jogokra szükítése sem okozhat visszalépést a gyakorlatban.

Az Alaptv. XV. cikk (1) bekezdésében szereplő védett tulajdonságok köre nem tekinthető kimerítő felsorolásnak, pusztán a jogalkotás a jellemzők esetleges bővítése helyett megelégedett a nemzetközi egyezmények⁷ kapcsolódó cikkelyeinek adaptálásával. A taxáció hiánya miatt „az egyéb helyzet” felhívásával védelem nyújtható – *inter alia* – az életkor, a szexuális irányultság vagy épp a fogyatékkal kapcsolatos hátrányos megkülönböztetéssel szemben.

Az életkor alapján történő diszkriminációval az Alkotmánybíróság már működése kezdetén foglalkozott. Az alkotmánybíróvá válást és a tisztség megszűnését is életkori határhoz kötötte és köti jelenleg is az Alkotmánybíróságról szóló törvény. A testület szerint „az indítványban kifogásolt rendelkezésnek nincs diszkriminatív jellege, miután az adott kategóriába tartozó minden személyre egyformán vonatkozik. A törvényhozónak jogában állt az alkotmánybírák életkorát illetően alsó és felső korhatár megállapítása, az tehát nem tekinthető alkotmányellenesnek.” [1596/B/1990. AB határozat, ABH 1991, 615., 616.] Azonos indokokra hivatkozva találta alkotmányosnak a felsőoktatási intézmények szervezeti egységei vezetésével megbízottakra vonatkozó felső korhatárt⁸ és a fegyveres erőknél, fegyveres testületeknél teljesített hivatalos szolgálat felső korhatáráról rendelkező szabályokat⁹ is.

Az Alkotmánybíróság a bírák nyugdíjazásával kapcsolatosan a 33/2012. (VII. 17.) AB határozatában ismételten foglalkozott a közjogi tisztséget betöltő személyek életkorával. Idézett döntésében megerősítette korábbi álláspontját és kimondta, hogy „a nyugalomba helyezést lehet alacsonyabb és magasabb életkorhoz kötni, mint ami a nyugdíjkorhatár a más foglalkozást gyakorló személyeknél. Ha a korhatár változik, ennek alkotmányjogi jelentősége nem önmagában a korhatár mértékének meghatározásában, hanem az új korhatár bevezetésének módjában és határidejében, a bírásra gyakorolt határában lehet.”

Az első olyan alkotmánybíróági döntés, amely életkori megkülönböztetéssel kapcsolatban semmisített meg jogszabályt a 18/2001. (VI. 1.) AB határozat (ABH 2001, 600.) volt. A határozat indokolása szerint „a vizsgált rendelkezés egy meghatározott alanyi kör tekintetében ellentétes az Alkotmánynak az „egyéb helyzet” szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmáról rendelkező 70/A.§-ával, mert az érintett jogalanyok egy részét nem kezeli egyenlő méltóságú személyként az azonos alkotmányossági megítélés alá tartozó személyekkel.” [18/2001. (VI. 1.) AB határozat, ABH 2001, 600., 605.] Látható, hogy a testület az emberi méltósághoz való jog egyenlőségi jellegét felhasználva és nem közvetlenül az életkor alapján történő megkülönböztetésre hivatkozva

⁷ L. az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának 2. cikkét, a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 26. cikkét, vagy az Emberi jogok európai egyezményének 14. cikkét. Kiemelendő ugyanakkor, hogy az idézett felsorolások ma már meghaladtak, hisz több egyezmény a hátrányos megkülönböztetés tilalmának deklarálásakor expressis verbis kiemeli a kor szerinti diszkrimináció tilalmát (pl.: Migráns munkavállalók és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezmény 7. cikke vagy a Fogyatékkal élők jogairól szóló egyezmény preambuluma p.) pontja)

⁸ 857/B/1994. AB határozat (ABH 1995, 716.)

⁹ 1280/B/1992. AB határozat (ABH 1995, 640.)

semmissítette meg az érintett rendelet rendelkezését. A bíróság egy korai határozatában¹⁰ ugyanis kimondta, hogy a reprodukciós eljárások igénybevételéhez nem fűződik olyan alapvető jog, amely bárkit bármilyen megkülönböztetés nélkül megilletne. Ebből adódóan, mivel alapjog sérelme nem merült fel, így az emberi méltósághoz való jogot kellett felhívni a döntéshez. Amennyiben azonban valamely a hátrányos megkülönböztetés valamely alapvető joggal állna kapcsolatban úgy aggálytalanul hivatkozni lehetne az életkor, mint egyéb helyzet szerinti diszkrimináció tilalmára.

A fentiekben már említés szintjén szóba került, hogy – az Alaptv. szövegezésétől eltérően – „a diszkrimináció tilalma nem jelenti azt, hogy minden, még a végső soron nagyobb társadalmi egyenlőséget célzó megkülönböztetés is tilos. A megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azaz az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. (...) Az azonos személyi méltóság jogából esetenként következhet olyan jog is, hogy a javakat és esélyeket mindenki számára (mennyiségileg is) egyenlően osszák el. De ha valamely – az Alkotmányba nem ütköző – társadalmi cél, vagy valamely alkotmányos jog csakis úgy érvényesíthető, hogy e szűkebb értelemben vett egyenlőség nem valósítható meg, akkor az ilyen pozitív diszkriminációt nem lehet alkotmányellenesnek minősíteni. A pozitív diszkrimináció korlátjának a tágabb értelemben leírt, tehát az egyenlő méltóságra vonatkozó megkülönböztetés tilalma, illetve az Alkotmányban megfogalmazott alapjogok tekintendők.” [9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990. 46., 48.]

A „pozitív diszkrimináció” kapcsán kifejtettek az Alaptv. XV. cikk (5) bekezdésében megfogalmazott állami kötelezettség kapcsán bírnak relevanciával. Ezen normahely értelmében az államnak fokozott figyelmet kell fordítania – *inter alia* – az idősekre és külön intézkedés megtételével elő kell segítenie a jogegyenlőség megvalósulását. Az állam e kötelezettségének az Alaptv.-ben történő külön nevesítése bizonyítja annak helyes felismerését, hogy az idősek a társadalom olyan csoportját alkotják, akik különböző tényezők alapján – a formális jogegyenlőség ellenére – jogaik maradéktalan érvényesítésére képtelenek, illetőleg abban korlátozva vannak, s így helyzetük javítása érdekében az állam beavatkozását igénylik.

Ha részletesen szemügyre vesszük az Alaptv. rendelkezéseit, akkor látható, hogy az egyes alapjogok deklarálását követően a jogalkotó önállóan nevesített több, az adott alanyi jog biztosítását célzó állami kötelezettséget is. Ezen feladatok teljesítésekor az állam nemcsak az érintett jogosultság érvényesítését segíti elő, de tekintettel az alapvető jogok állandó találkozására, további feladatellátásának is eleget tesz. A következőkben szeretnék néhány olyan példát felhozni, amelyeknél az állam intézményvédelmi feladatát teljesíti, de egyben az előbbiekben tárgyalt, „külön intézkedések” körén belül jár el az idősek helyzetének javítása végett is.

Ahogy az Alkotmánybíróság által felállított emberi jogok rangsorának, úgy felsorolásom élére is az élethez való jog kívánkozik. Az Alaptv. az emberi méltósághoz való joggal együtt a következőképp szól e jogosultságról: „az emberi méltóság sérthetetlen.

¹⁰ 750/B/1990. AB határozat (ABH 1991, 728.)

Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”¹¹ Az Alaptv. szövegezése ugyan némiképp eltér az Alkotmányétól,¹² azonban egyértelműen megállapítható, hogy az élethez és emberi méltósághoz való jog továbbra is primátust élvez a többi alapjoggal szemben.

Az Alkotmánybíróságnak első ízben a halálbüntetés alkotmányosságának vizsgálatakor kellett az élethez és emberi méltósághoz való jogot értelmeznie. E szerint „az ételtől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel megfosztásra vonatkozó rendelkezések ugyanis az élethez és emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg.” [23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88., 92.] Az indokolás szerint „az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. (...) Az emberi élethez és méltósághoz, mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.” [23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88., 93.]

Az abortusz határozat tovább pontosította az élethez és emberi méltósághoz való jog normatív tartalmát: „az Alkotmány 54.§ (1) bekezdése egyrészt minden ember számára garantálja az élethez való alanyi jogot, másrészt – a 8.§ (1) bekezdésével összhangban – az állam elsődrendű kötelezettségévé teszi az emberi élet védelmét. Az állam kötelessége az alapvető jogok tiszteletben tartására és védelmére a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell a megsértésüktől, hanem gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről.” [64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297., 302.] E határozatban fogalmazódott meg az állam objektív életvédelmi kötelezettsége, amelyet azonban a testület nemcsak a jelen nemzedékekre, hanem a jövő generációkra is vonatkoztatott a magzati élet védelme kapcsán.

Az állam objektív életvédelmi kötelezettsége egyrészt jelenti, hogy – a jog alanyi oldalából következően – az állam köteles tiszteletben tartani az emberek élethez való jogát és az állami intézmények, az állam nevében eljáró személyek senkit nem foszthatnak meg önkényesen az életétől. Másrészt az állam a passzív tartózkodó magatartás mellett cselekvésre is köteles: gondoskodnia kell az alapvető jog érvényesüléséhez szükséges feltételekről.¹³

Az emberi élet állami védelme legszembetűnőbben a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényben (továbbiakban Btk.), azon belül is a XII. fejezet I. címében testesül meg. Az e címben szereplő deliktumok jogi tárgya *primeren* az élet, a testi épség és az egészség védelme. Témámmal legszorosabb kapcsolatban a Btk. 173.§-ában szereplő gondozás elmulasztásának törvényi tényállása áll, amely szerint „aki állapotánál vagy időskoránál fogva önmagáról gondoskodni nem tudó személlyel szemben gon-

¹¹ Új alaponormánk nemcsak nevét kölcsönzi a Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvényétől, de az Alaptörvény ezen jogszabályhelye teljesen megegyezik a német alaptörvény 1.§-ának (1) bekezdésével is.

¹² Alkotmány 54.§ „A Magyar Köztársaságban minden embernek vele született joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

¹³ TÓTH GÁBOR ATTILA: *Az emberi méltósághoz való jog és az élethez való jog.* in Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*, Budapest, 2008. 296. p.

dozási kötelezettségét nem teljesíti és ezáltal a gondozásra szoruló életét, testi épségét vagy egészségét veszélyezteti, büntettet követ el (...).” Mélyebb elemzések nélkül is látható, hogy a törvényhozó az idősek életét, testi épségét vagy egészségét veszélyeztető magatartások pönalizálásával kívánt eleget tenni az Alaptv. II. cikkéből és a XV. cikk (5) bekezdéséből fakadó intézkedési kötelezettségeinek.

A passzív és a büntetőjog *ultima ratio* jellegéből következő védelem azonban önmagában nem kielégítő. Az Alkotmánybíróság 43/1995. (VI. 30.) AB határozatában a Bokros-csomagként elhíresült, a gazdasági stabilizációt szolgáló egyes törvénymódosításokról szóló 1995. évi XLVIII. törvény és kapcsolódó rendeletek alkotmányellenességét állapította meg. A testület döntésében nemcsak a tulajdonhoz való jogot és a szociális biztonsághoz való jogot értelmezte, de az érintett juttatásokat az indokolásban összefüggésbe hozta az élethez való joggal és az abból következő államai életvédelmi kötelezettséggel is. E szerint „bár az Alkotmány rendelkezéseiből közvetlenül nem vezethető le a terhességi-gyermekágyi segély, a várandóssági pótlék, az egyéb szolgáltatások vagy akár a családi pótlék konkrét szabályozása vagy mértéke, annak eldöntésénél azonban, hogy valamely szolgáltatás tényleges kialakítása nem áll-e ellentétben más alkotmányos joggal, az Alkotmánynak az élethez való jogra vonatkozó rendelkezéseit [54.§ (1) bekezdés] is figyelembe kell venni. (...) Az Alkotmánybíróság ezzel a döntéssel arra is rámutat, hogy az államnak a szociális ellátás egésze átalakítására irányuló döntései meghozatala és bevezetése előtt, az ország pénzügyi, gazdasági helyzetére vonatkozó szempontok mellett figyelembe kell vennie az Alkotmányból kifejezetten reá háruló, az anya, a család és gyermekek védelmére vonatkozó kötelességeit is.” [43/1995. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1995, 188. 198.]

Az Alaptv. XII. cikke deklarálja a munka és foglalkozás szabad megválasztásának jogát. Ibid (2) bekezdés értelmében „Magyarország törekszik megteremteni annak feltételeit, hogy minden munkaképes ember, aki dolgozni akar, dolgozhasson.” Az Alkotmánybíróság különböző alapjogok és államm célok értelmezése¹⁴ során következetesen rögzítette, hogy – alapvetően, – az állam kötelezettsége teljesítése során széleskörű szabadsággal rendelkezik az alkalmazott megoldás kiválasztása, illetőleg a jogi, valamint szervezeti keretek kialakítása terén. Ennek szellemében alkotta meg az Országgyűlés a pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról szóló 2004. évi CXXIII. törvényt (továbbiakban Pftv.). A Pftv. célja a munkaerő-piaci szempontból kedvezőtlen helyzetű egyes társadalmi csoportok (így az idősek) és a munkaerőpiactól tartósan távollévők foglalkoztatásának, munkaerő-piaci versenyképességük kiegyenlítésének, a munkáltatóknak ezen csoportok foglalkoztatására való hajlandósága növelésének, továbbá a pályakezdő fiatalok gyakorlati munkatapasztalat-szerzésének megkönnyítése, az oktatás és a munka világa közötti átmenet elősegítése. A törvény értelmében START-Extra kártya igénybevételére jogosult – az egyéb feltételek fennállása esetén – az ötvenedik életévét betöltött

¹⁴ L. az egészséges környezethez való jognál a 28/1994. (V. 20.) AB határozatot; a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jognál az 54/1996. (XI. 30.) AB határozatot, illetve a szociális biztonsághoz való jognál a 292/B/1998. AB határozatot, illetve a 179/D/1999. AB határozatot.

álláskereső, aki után munkaadóját különböző adó- és járulékfizetési kedvezmények illetik meg.

Az Alaptv. XI. cikkének értelmében „minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.” A művelődéshez való jog – miként az oktatáshoz való jog, a tanszabadság – tulajdonképpen a véleményszabadság nevesített területének is számít. Ugyanakkor kapcsolódik az emberi méltósághoz való joghoz, ezen belül a személyiség cselekvési autonómiájához. Az egyéneknek alanyi joguk van a kulturális örökség javainak megismeréséhez, a könyvtári ellátás, a muzeális és közművelődési intézmények szolgáltatásainak igénybevételehez, valamint ahhoz, hogy műveltségük, készségeiket életük minden szakaszában gyarapítsák, közművelődési jogaik érvényesítése céljából közösséget hozzanak létre.¹⁵ Az állam e jogokat különböző intézkedések megtételével (pl.: múzeumok, könyvtárak állami és helyi önkormányzati működtetésével) biztosítja. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXXVI. törvény (továbbiakban Sztv.) rendelkezik a szerzői mű fogalmáról, a jogosultat megillető személyhez fűződő és vagyoni jogokról, illetőleg ezek korlátjaként a szabad felhasználás eseteiről. Az Sztv. 38.§ (1) bekezdésének c.) pontja alapján, ha az előadás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a közreműködők sem részesülnek díjazásban, a művek előadhatók szociális és időskori gondozás keretében. A törvényalkotó e korlátozás beépítésével figyelemmel volt az idősök megváltozott élethelyzetére, illetőleg arra, hogy a technológia dinamikus fejlődését e korosztály korlátozottabban képes nyomon követni. Erre tekintettel a részükre, ingyenesen tartott filmvetítések, zenei előadások révén az állam biztosíthatja, hogy a művelődéshez való jogból folyó jogosultságok maradéktalanul érvényesülhessenek az időskorúak vonatkozásában is.

A felsoroltakon kívül természetesen számos egyéb megnyilvánulási formája van a gondoskodó állam működésének. Vannak azonban olyan területek, amelyek esetében a központi hatalom intézkedései rendkívül eredménytelennek és súlytalannak bizonyultak, olykor ezek teljes hiányáról lehet beszámolni. Korunk talán legmeghatározóbb gazdasági és egyre nyilvánvalóbban társadalmi kihívása Magyarország minél gyorsabb és eredményesebb bevezetése az információs technológia világába. A fiatal nemzedékek számára az alkalmazkodás tekintve, hogy e közegbe születnek bele, nem jelent valós nehézséget, szemben a felmenőikkel, akiknek akár csak egy újabb típusú multimédiás eszköz használata is komoly problémákat jelenthet. Az állam ugyan több kísérletet is tett különböző közösségi források bevonásával az információs társadalom meghonosítására, erősítésére,¹⁶ ezek azonban inkább pazarló próbálkozások maradtak, kézzelfogható eredményeket nem sikerült elérni. A személyek e-befogadásának növelésén túl sajnálatos módon napjainkban még az e-közigazgatás megteremtése, majd fejlesztése is csak politikai ígéretnek számít.

¹⁵ SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok Alkotmánytan II.* Budapest, 2008. 302. p.

¹⁶ A később módosításra, majd hatályon kívül helyezésre kerülő, a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program működtetéséről szóló 95/1999. (VI. 23.) Korm. rendelet határozta el a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programot, melynek célja – többek között – az információs technológiák alkalmazásának és fejlesztésének támogatása.

3. Egy alanyi jog az Alaptörvényben?

3.1 Az idősek jogairól általában

Amint látható, az idősek jogainak Alaptv.-ben történő említése jelentékeny változást hozott a magyar alkotmányos életbe, azonban a szabályozás az állam és egyén viszonya kapcsán *expressis verbis* csak az előbbi kötelességeivel foglalkozik. Felmerül tehát a kérdés, hogy fennállnak-e az időskorúakat megillető speciális alanyi jogi jogosultságok, illetve ha igen, miből vezethetők le.

A kérdés megválaszolásához érdemes megvizsgálunk a gyermekek és fogyatékkal élők jogait, különös tekintettel e két csoport státusát rendező univerzális dokumentumokat, a Gyermekek jogairól szóló¹⁷ és a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló¹⁸ egyezményeket. Az egyezmények preambuluma – fogalmazásbeli különbségekkel ugyan, de – azonos elvekből indulnak ki: „a jelen Egyezmény részes állami felidézve az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelveket, amelyek a szabadság, igazság és béke alapjaként ismerik el az emberiség valamennyi tagjának veleszületett méltóságát és értékét, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogait a világon, következőkben állapodtak meg.”¹⁹ „Az Egyezmény részes államai felismerve azt, hogy az Egyesült Nemzetek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az emberi jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányokban, meghirdették azt és megállapodtak abban, hogy az ezekben említett valamennyi jogot és szabadságot mindenki, minden megkülönböztetés (...) nélkül gyakorolhatja, a következőkben állapodtak meg.”²⁰ E két célkitűzésből, valamint a további rendelkezésekből az idősek jogai szempontjából két releváns következtetés vonható le. Az egyik szerint az idősek jogait elsősorban a nemzetközi egyezségokmányokban és nemzeti alkotmányokban már elismerést nyert alapvető jogok mentén kell értelmezni, vagyis az időskorút bármely más személyhez hasonlóan megilleti a véleménynyilvánítás, a vallás és lelkiismeret szabadsága, az egyesüléshez, gyülekezéshez való jog vagy épp a különböző második és harmadik generációs jogok.²¹ Másodsorban pedig az emberiség valamennyi tagjának veleszületett méltóságának és értékének biztosítása érdekében szükséges újabb alanyi jogosultságok konstruálása is, amelyek megjelenésük ideje alapján a jogok harmadik nemzedékéhez tartoznak ugyan, de jellegüket tekintve sokkal inkább a gazdasági, szociális és kulturális jogokkal állnak közeli viszonyban.

Ezen utóbbi megállapításom alátámasztására ismételten a fogyatékosokkal élők jogait kell közelebről szemügyre vennünk. A fogyatékosok jogvédelme a harmadik generációs jogok közé tartozik, és lényegében az egyenjogúság „továbbgondolásának” eredményeként került be az alapjogok katalógusába. Arról van szó, hogy már a szociális

¹⁷ Magyarországon kihirdette a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény (továbbiakban Gyjtv.).

¹⁸ Magyarországon kihirdette a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény (továbbiakban Fjtv.).

¹⁹ Fjtv., Preambulum a.) pont

²⁰ Gyjtv., Bevezetés III. fordulat

²¹ E megállapítást példázza a Fjtv. 10. és 12. cikkeiben olvasható „A részes államok újól meg erősítik, hogy (...)” normaszövegek is.

jogok megjelenésének hátterében is az a felismerés húzódott meg, hogy a vagyoni különbségek által előidézett gazdasági-szociális eredetű hátrányok akadályozzák az alapjogok érvényesülését a társadalom azon tagjai számára, akik megfelelő tulajdonnal, jövedelemmel nem rendelkeznek. Az alapjogok érvényesülését, az egyenjogúság tényleges megvalósulását azonban nem csak a közvetlenül a vagyoni helyzetre visszavezethető hátrányok befolyásolhatják kedvezőtlenül. A jogérvényesítés feltételei változnak a személyek más természetű, objektív adottságai, így a fogyatékoság, betegség stb. következtében is. Ha nincsenek meg az érintett társadalmi csoportok objektív jogérvényesítési korlátozottságát oldó feltételek, akkor a jogegyenlőség elve csak deklaráció marad.²²

Összegzésként elmondható, hogy az időseket a többi egyénnel azonos jogok illetik meg, ugyanakkor eltérések is megfigyelhetők: bizonyos jogok az időseket speciális formában illetik meg (például a családi kapcsolatok védelme az idősek otthonában vagy a kórházban történő ápolás során, illetőleg a kegyetlen és embertelen bánásmód, büntetés tilalmának érvényesülése a velük szemben alkalmazott szankciók kapcsán), továbbá a jogrendszerben találkozhatunk kizárólag az időseknek biztosított jogokkal is. Utóbbiak közé sorolandó a tulajdonhoz, a szociális biztonsághoz és némiképp a megfelelő élet-színvonalhoz való jog mentén is értelmezhető időskori gondoskodáshoz való jog, illetőleg a már említett és az emberi méltósággal, valamint a kegyetlen, embertelen bánásmód tilalmával kapcsolatos olyan büntető és büntetés-végrehajtási jogi megoldások, amelyek alapján a büntetés kiszabása és annak végrehajtása során az időskori állapotot fokozottan kell figyelembe venni.

3.2 Az idősek jogainak forrásai

Az előző fejezetben már röviden megválaszolására került, mely alapvető jogok mentén lehet értelmezni az idősek jogait. Ebben a részben arra a kérdésre keresem a választ, hogy mely alaptörvényi rendelkezésből vezethetők le e jogosultságok.

Ha az Alaptv. szerkezetének megfelelően haladunk, akkor a Nemzeti Hitvallás értelmezésével érdemes kezdenünk. A Nemzeti Hitvallás, mint az Alaptv. preambuluma mintegy bevezetőként ünnepélyes formában határozza meg alkotója és benne foglalt rendelkezés szellemiségét, illetőleg összefoglalja a kitűzött célokat. A preambulumok sajátosságaként utal arra a történelmi helyzetre is, amely megalkotására vezetett.

Az idősek jogaival a legszorosabb kapcsolatban a preambulum két deklarációja áll. Ezek: „*Valljuk, hogy az együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.*”, valamint „*Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akarátát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk.*” E két rendelkezés külön-külön és együttesen történő értelmezéséből is kiolvasható, hogy ha nem is egyértelműen, de a Nemzeti Hitvallás is szolidáris felmenőinkkel. Az általánosan elfogadott társadalmi berendezkedésnek még ma is lényegi része, hogy az utódok felelőssé-

²² SÁRI – SOMODY 2008, 337. p.

get vállalnak szüleikért, hisz a felbomló és átalakuló családmodellben továbbra is nélkülözhetetlen szerep jut az időseknek. A „jelen magyarjai” meghatározásnak pedig vitathatatlannul részesei kell, hogy legyenek az idősek is.

A Nemzeti Hitvallásban foglaltak jelentőségét az Alaptv. R. cikkének (3) bekezdése adja, amely szerint az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni. Ez a törvényhely egyértelműen szembemegy az Alkotmánybíróságnak az Alkotmány preambulumaival kapcsolatos korábbi gyakorlatával. Az Alaptv. hatályba lépése előtt ugyanis az Alkotmánybíróság értelmezése szerint: „az Alkotmány preambuluma – amelyből egyébként sem vezethető le direkt módon alkotmányos jog – az alkotmányos szabályozást illetően fogalmaz meg célokat, így abból törvényi rendelkezések alkotmányellenessége közvetlenül nem következtethető.” [32/1991. (VI. 6.) AB határozat, ABH 1991, 146., 162.] A testület ezen álláspontját erősítette meg az Alkotmány 9.§ (1) bekezdésében foglalt piacgazdaság és a preambulumban szereplő szociális piacgazdaság [33/1993. (I. 28.) AB határozat, ABH 1993, 247.], valamint a jogállamiság és a preambulum [772/B/1990. AB határozat, ABH 1991, 519.] kapcsolatának értelmezése során is.

A Nemzeti Hitvallás ünnepélyes nyelvezetére, jellegére tekintettel úgy vélem, hogy függetlenül az Alaptv. R. cikkének (3) bekezdésétől, az Alkotmánybíróság az egyes alkotmányossági kérdések eldöntésekor továbbra sem fogja alkalmazni a preambulomot. A Nemzeti Hitvallás inkább tekinthető egy átpolitizált deklarációnak, semmint egy normatív tartalommal bíró alkotmánycikkelynek, amelyből bármiféle alkotmányos jog vagy kötelezettség levezethető lenne. Mindemellett azonban, a preambulumban foglalt (morális) értékek az értelmezés során mankóként szolgálhatnak a jogalkotó és a jogalkalmazó számára.

Tekintettel arra, hogy a Nemzeti Hitvallás önmagában, alkotmányossági probléma eldöntésére nem alkalmas, meg kell keresnünk azon alaptörvényi rendelkezés(ek)e)t, amely(ek)ből levezethető(k) az idősek jogai. Az Alapvetések elején található a jogállamiság klauzuláját deklaráló B. cikk (1) bekezdése, amely szerint „Magyarország független, demokratikus jogállam.”

Az Alkotmánybíróság már működése kezdetén foglalkozott a jogállamiság elvével, amikor kimondta, hogy „a jogállamiság deklarációja Magyarországon kizárólag formális joguralomként értelmezendő, s tartalmi kérdésekben továbbutal az egyéb, nevesített alkotmányos jogokra. Csak abban az esetben lehet közvetlenül a jogállamiság elvét fölhívni, ha adott kérdésben ilyen jogokat az Alkotmány nem ismer.” [31/1990. (XII. 18.) AB határozat, ABH 1990, 141.] Az Alkotmánybíróság akkor ismerte el immár elvi tételként, hogy a „jogállam alapértékének sérelme önmagában is megalapozza valamely jogszabály alkotmányellenességét,”²³ amikor már kidolgozta a jogállamiság tartalmát és technikai tesztjeit.²⁴

A fenti határozatból két megállapítás vezethető le. Egyrészt amennyiben egy adott kérdést az Alaptv. kifejezetten rendez úgy az alkotmányossági probléma megoldásakor

²³ Először a törvényességi óvás eltörlése kapcsán hozott határozatban: 9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992. 65. p.

²⁴ SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Budapest, 2001. 404. p.

az az irányadó, másrészt konkrét szabályozás hiányában mögöttes jogelvként a jogállamiság felhívható. Esetünkben ez annyit tesz, hogy ha nincs az Alaptv.-nek olyan szabálya, ami az időskorúak helyzetét közvetlenül vagy közvetetten szabályozná, úgy a B. cikk (1) bekezdésében foglalt jogállami klauzulából levezethető az.

Az Alaptv. azonban egy teljes körű alapjogi katalógussal rendelkezik, amelynek része a II. cikkben szabályozott élethez és emberi méltósághoz való jog. Tanulmányomban már kitértem az élethez való jogra, így itt csak az emberi méltósághoz való joggal való összefüggésében kívánom röviden érinteni.

Az emberi méltósághoz való jog jelentőségét az adja, hogy egyrészt mint általános személyiségi jog, illetve *constitutional privacy*, szubszidiárius alapjogként használatos, másrészt e jogot az élethez való joggal, sőt a jogképességhez való joggal egységben kell szemlélni. E három jog kölcsönösen egymásra vonatkoztatva a sajátos emberi státusz jogi kifejezése.²⁵

Az Alkotmánybíróság azt is kimondta, hogy „az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érinthetetlen lényegük. A méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. Egyetlen ember élethez való jogáról sem beszélhetünk úgy, hogy ne értenénk bele az élethez és emberi méltósághoz való alanyi jogát.” [64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297.]

Az Alkotmánybíróság az emberi méltóságot, tehát anyajogként fogta fel és azonosította az általános személyiségi joggal, valamint az általános cselekvési szabadsággal.²⁶ E jellegéből, anyajog mivoltából következően az emberi méltósághoz való jog „olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.” [8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42., 45.]

A testület későbbi értelmezési gyakorlata – kifejezetten vagy implicit módon – megállapította, hogy az alkotmányban szereplő alapvető jogok az emberi méltósághoz való jogból eredeztethetők. Sőt, ezen túlmenően az emberi méltósághoz való jogra mint általános személyiségi jogra hivatkozva számos, az alkotmányban nem szereplő jogot ismertek el alapjogi szintű védelemben részesülő jogosultságként azzal, hogy az adott ügyekhez kapcsolódóan – a már említett különös személyiségi jogok közvetítésével –

²⁵ SÓLYOM 2001. 442–443. pp.

²⁶ Az alkotmánybírósági határozatokban az általános személyiségi jog különböző aspektusokban és megfogalmazásokban szerepel, így a személyiség szabad kibontakoztatásához, az önazonossághoz, az önrendelkezéshez való jog, a magánszféra védelméhez való jog.

konkrét jogosultságokat²⁷ vezettek le belőle.²⁸ Ugyanakkor az emberi méltósághoz való jog csak – miként az előbb idézett határozatból is látható – az élethez való joggal egységében, mint az emberi státus meghatározója abszolút, egyébként a belőle levezetett nevesített részjogosítványok bármely más alapjoghoz hasonlóan korlátozhatók.²⁹

Dolgozatom szempontjából a 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban és a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban foglaltak bírnak relevanciával. Az első abortuszdöntés ugyan a magzati élet védelme kapcsán deklarálta az Alkotmány szövege mögött rejlő morális tartalmat, ám abból az idősök jogai és védelme is egyaránt levezethető. Az időskorúak életkoruk, egészségük, szociális és anyagi helyzetük miatt a társadalom egy olyan sérülékeny csoportjának tekinthetők, amelyet emberi méltóságából fakadóan differenciált, ámbrár fokozott alkotmányos védelem illet meg.

4. Összegzés

A dolgozat céljának megfelelően az előző fejezetekben igyekeztem bemutatni, hogy az Alaptv. mely rendelkezései foglalkoznak *expressis verbis* az idősök jogaival, illetőleg a szabályozás mikéntjére tekintettel, az idősöket megillető jogosultságok, miből vezethetők le. Utóbbi felsorolásom ugyanakkor nem kimerítő. Az Alaptv. hosszasan sorolja az univerzális nemzetközi egyezményekben deklarált emberi jogokat, amelyek különböző mértékben, de mind kapcsolatba hozhatók az idősökkel és konkrét értelmezésükkel e csoportot megillető jogok fogalmazhatók meg. Az emberi méltósághoz való jog *szubszidiárius*, anyajog jellegéből következően, mint valamennyi jog eredője kiemelkedik közülük, így – az esetleges szabályozás hiányában – az időskorúak jogait elsősorban e jog mentén kell és lehet vizsgálni.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az idősök helyzetének problematikáját elsősorban a többszörös diszkrimináció (*multiple discrimination*) okozza, hisz egészségi állapotuk, alacsony jövedelmük, munkavállalási nehézségeik, illetőleg társadalmi elszigeteltségük miatt a participációs joguk csorbítása minimum korlátozza alapjogaik érvényesítését. A kor miatti diszkrimináció ellen pedig nincs valódi jogvédelem, hisz a méltóság – *inter alia* – a munkához, az egészséghez vagy éppen az ellátáshoz való jogon keresztül érvényesíthető a gyakorlatban. A társadalomból és a jogból hiányzik ugyanis az a kultúra, amely felismeri, hogy a kor önmagában is súlyos kizorító hatásokkal jár, ezért az idősök védelemre szorulnak.

²⁷ Magánszféra védelméhez való jog [46/1991 (IX. 10.) AB határozat, ABH 1991, 184.]; vérségi származás megismerésének joga [57/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991, 279.]; ügyész magánjogi jogosultságai [1/1994. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297.] stb.

²⁸ TÓTH GÁBOR ATTILA: *Túl a szövegen Értekezés a magyar alkotmányról*, Budapest, 2009. 116. p.

²⁹ SÓLYOM 2001, 453. p.

DÁNIEL GÁBOR ANTALI

RETIRED CONSTITUTION IN HUNGARY AND THE RIGHTS
OF OLD PEOPLE IN THE BASIC LAW IN FORCE

(Summary)

While the new Basic Law entered into force in January 2012 in Hungary enumerates the source of inspiration including a lot of documents of human rights and the EU law, the rights of old people are regulated in fragments. For this reason the constitutional values and indirect references on specific rights for old, inactive, or/and unhealthy people become relevant together with all consequences of the respect for human dignity. The article summarises the binding rules in the new constitutional structure.

Right to human dignity as central and subsidiary point of reference in fundamental rights is applicable in absence of necessary specific rules in favour of manifold protection of old people facing multiple discrimination on the grounds of their age, health condition, low income, social isolation or limited access to the labour market. These shortages would explain their severe limitation in rights to participate in the social, cultural, and political life. Their participatory rights require substantial and institutional protection in harmony with the European Charter of Fundamental Rights also in Hungary that shall be established in near future.